

LIBERALLEŞME SÜRECİNDE ÖZELLEŞTİRME, DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE TİCARET SERBESTLİĞİ: BAZI AB ÜLKELERİ İLE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI¹

Betül İNAM²

Filiz GİRAY³

Selim TÜZÜNTÜRK⁴

Özet

Avrupa Birliği (AB) üyeliği aday ülkeler için bazı kriterlerin sağlanmasını gerektirmektedir. Bunlar; ekonomik, sosyal, siyasal ve hukuki kriterler olarak dört başlıkta telaffuz edilebilir. Küreselleşme ile birlikte artan liberalleşme, AB üyeliği sürecinde aday ülkeler için belirleyici bir ekonomik kriter olarak ön plana çıkmıştır. Liberalleşmenin; özelleştirme, doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYY) ve ticaret serbestliği şeklinde temel göstergeleri bulunmaktadır. Bu çalışmada, aynı gelir düzeyinde olan bazı AB üyesi ülkeler (Bulgaristan, Macaristan ve Romanya) ile Türkiye için liberalleşme düzeyi; özelleştirme, DYY ve ticaret serbestliği göstergelerine dayalı olarak istatistiksel yöntemler ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, özelleştirme, DYY ve ticaret serbestliğinde sadece Türkiye değil ve AB ülkelerinde de yeknesaklık olmadığını göstermiştir. Ayrıca 2004 sonrasında, özelleştirme ve DYY' ler açısından, Türkiye nispi olarak daha yüksek değerlere ulaşmasına rağmen, ticaret serbestliğinde çok fazla değişim göstermemiştir.

Anahtar Sözcükler: Özelleştirme ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ticaret Serbestliği, İstatistiksel Hipotez Testleri.

JEL Sınıflandırması: L33, O52, P45, C12

PRIVATIZATION, FOREIGN DIRECT INVESTMENTS AND TRADE OPENNESS IN LIBERALIZATION PROGRESS: COMPARISON OF SOME EU COUNTRIES WITH TURKEY

Abstract

European Union (EU) has requested to be provided some criteria of the candidate countries for membership. These criteria can be pronounced under four headings such as economic, social, political, and law. The increasing of liberalization with the globalization came into prominence and in the EU membership process liberalization as decisive economic criteria for the countries. Liberalization has some fundamental indicators such as privatization, foreign direct investment (FDI) and trade openness. In this study, it was analyzed the level of the liberalization based on the indicators privatization, FDI and trade openness with using statistical methods between EU member countries' (Bulgaria, Hungary and Romania) which and Turkey, which have the same income level. Acquired findings showed that it was not a harmony in privatization, FDI and trade openness for not only Turkey, but also among EU countries. In additional, although Turkey has proportionally reached more high values in respect to privatization and FDI, it has been not seen more change in trade openness after 2004.

Keywords: Privatization and Foreign Direct Investment, Trade Openness, Statistical Hypothesis Tests.

JEL Classification: L33, O52, P45, C12

¹ Bu makale Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyon Başkanlığı tarafından desteklenen Proje No: KUAP(i)-2014/26 kapsamında hazırlanmıştır. Desteğinden dolayı Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyon Başkanlığı'na teşekkür ederiz.

² Araştırma Görevlisi, Uludağ Üniversitesi, İİBF- Maliye Bölümü, betulinam@uludag.edu.tr

³ Prof. Dr. Uludağ Üniversitesi, İİBF- Maliye Bölümü, giray@uludag.edu.tr

⁴ Yrd. Doç.. Dr. Uludağ Üniversitesi, İİBF-Ekonometri Bölümü, selimtuzunturk@uludag.edu.tr

GİRİŞ

Küreselleşme farklı milletlerden insanların, şirketlerin ve devletlerin birbirleriyle etkileşime geçtiği uluslararası bir bütünleşme sürecidir. Bu sürecin ekonomik, sosyal ve siyasal çeşitli etkileri bulunmaktadır. Küreselleşme, başlıca iki gelişmeyle ekonomik alanı etkilemiştir. Bunlardan ilki, teknolojik ilerlemenin etkisiyle, politik sınırların öneminin azalması sonucu üretim faktörlerinin özellikle sermayenin akışkanlığının hızlanmasıdır. İkincisi, devletin sosyal, politika ve ekonomi gibi alanlarda kısıtlamaları kaldırması ve/veya azaltması anlamına gelen liberalleşmenin artmasıdır. Bu çalışmada odaklanılan liberalleşmenin yaygınlaşması; rekabetçi ortamı oluşturma, ileri teknolojileri ülkeye transfer edebilme ve daha geniş pazarlara ulaşma gibi ekonomik faydalar sağlayacaktır. Bu nedenle AB komisyonu, birliğe üye kabulünde liberalleşmeyi bir kriter olarak belirlemiştir. Türkiye de aday ülke olarak ekonomik ve mali sistemini AB normlarına göre yapılandırmak durumundadır.

Liberalleşmeyi değerlendirmek üzere ekonomilerdeki özelleştirme, DYY ve ticaret serbestliği göstergesi olarak kullanılabilir. Ülkelerdeki özelleştirme, DYY ve ticaret serbestliği bileşiminin fazla olması, liberalleşmenin sağladığı faydalar olarak, piyasa ekonomisinin gelişmesini, rekabet baskısıyla baş edebilme gücünün artmasını ve yeni pazarlar bulabilme olanağını sağlayacaktır.

Özelleştirme, devletin mülkiyetindeki varlıkların, hisselerin, işletmelerin ve hizmetlerin kamu sektöründen özel sektöre devredilmesi olarak tanımlanabilir. 1980'li yıllardan itibaren dünya genelinde özelleştirme genel ekonomi politikası haline dönüşmüştür. Ülkeler makroekonomi politikaları içinde özelleştirme programlarına yer vermeye başlamışlardır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin; özelleştirme uygulamalarına siyasi, mali, sosyal ve diğer sebeplerin yanında yabancı sermayeyi çekmek amacıyla başvurdukları görülmektedir.

DYY, genel tanımıyla bir ekonomiden başka bir ekonomiye yönelik olarak yapılan sınır ötesi yatırımlardır. Özellikle yatırımlar için gerekli yeterli sermaye birikiminden yoksun gelişmekte olan ülkelerin, hızlı kalkınmalarını sağlamada bir araç olarak görülmektedir. DYY'ler ile sadece sermaye sağlanmayacak aynı zamanda da yeni teknolojiler de transfer edilmiş olacaktır. DYY'ler, kaynak ülke için de çeşitli açılardan tercih edilen bir yatırım türüdür. Örneğin çok uluslu şirketler, DYY'ler ile ürünlerini dünya pazarlarına daha kolay ulaştırabileceklerdir. Aynı ürünün ihraç yoluyla dış piyasalara sunumu yerine DYY'lerin tercih edilmesi, daha düşük maliyetle üretim yapılabilme ve gümrük vergileri gibi yükümlülüklerden kurtulma avantajları sağlamaktadır.

Liberalleşmenin bir diğer göstergesi olan ticaret serbestliği ise, ülkelerin dış dünya ile gerçekleştirdikleri ticari ilişkilerinde serbest politikalar uygulamalarını ifade eder.

Literatüre bakıldığında özelleştirme ve DYY'lerle ilgili birçok çalışma bulunmaktadır (Sader, 1995; Chudnovsky vd., 1997; Merleved ve Schoors, 2005; Mukherjee ve Suetrong, 2009; Hagemeyer ve Tyrowicz; 2011). Ancak, liberalleşme sürecinin değerlendirilmesinde özelleştirme, DYY ve ticaret serbestliği değişkenlerini birlikte ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmanın amacı bu açığı kapatmak üzere; Türkiye ile Bulgaristan, Macaristan ve Romanya'nın özelleştirme, DYY ve ticaret serbestliği göstergelerini kullanarak liberalleşme düzeyini karşılaştırmaktır. İkinci bölümde konuyla ilgili literatürde yapılmış ampirik çalışmalar sunulmuştur. Üçüncü bölümde AB'de ve Türkiye'de özelleştirme, DYY'ler ve ticaret serbestliği konuları açıklanmıştır. Dördüncü bölümde uygulama bulunmaktadır. Son bölümde sonuç yer almaktadır.

I. İLGİLİ LİTERATÜR

Konuyla ilgili literatüre bakıldığında yapılan ampirik çalışmaların, iki kısımda yoğunlaştığı görülmektedir. Bazı çalışmalar; DYY, özelleştirme ve ticaret serbestliğinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini belirlemeye yöneliktir:

Greenaway vd. (2002) tarafından yapılan çalışmada liberalleşmenin ekonomik büyüme üzerinde etkisi, liberalizasyonun farklı göstergelerle (ilköğretim, yatırım oranı, nüfus'daki büyüme ve ticari açıklık) 73 ülke verileri kullanılarak yapılan panel veri analizi ile araştırılmıştır. Sonuç olarak liberalizasyonun sonuçlarının ülkelere göre değişim gösterebildiği belirtilmektedir. Örneğin katsayı tahminleri krizi yaşayan ülkelerde daha küçük ve anlamsız iken, kriz yaşamayan ülkelere daha büyük ve anlamlı bulunmuştur. OECD çalışmasında, DYY, ekonomik kalkınmanın önemli hızlandırıcısı olarak kabul edilmektedir (OECD, 2002:3). Balamoune (2002) 1980-1999 yıllarında Afrika ülkeleri için yaptığı panel veri regresyon tahminlerinde, DYY'nin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı pozitif etkisinin olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Aynı çalışmada, düşük gelirli Afrika ülkelerinde ticaret serbestliğinin ekonomik büyümeyi artırmadığı, buna karşın yüksek gelirli Afrika ülkelerinde artırdığı sonucu elde edilmiştir. Guerin vd. (2009), Tobit model kullanarak gelişmekte olan ülkelere DYY akışı üzerinde siyasi rejimin etkisini 1992-2004 yıllarını esas alarak araştırmıştır. Demokrasinin pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna varmışlardır. Matsumura vd. (2009) sosyal refah açısından özelleştirmenin faydalı olup olmadığını belirlemeye yönelik araştırmalarında uzun dönemde özelleştirilmenin refahı artıracağı sonucuna varmışlardır. Kakar vd. (2011) 1980-2010 yılları için yaptıkları çalışmada Pakistan ve Malezya'da DYY, özelleştirme ve ekonomik büyüme arasında nedensellik araştırması yapmışlardır. Her iki ülke için sadece özelleştirmenin uzun dönemde büyümeyi pozitif yönde etkilediği bulunmuştur. Naguib'un (2012) vektör hata düzeltme modelini kullandığı, 1971-2000 yıllarını kapsayan Arjantin çalışmasında, uzun dönemde özelleştirmenin büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı negatif bir etkisinin olduğu, DYY'nin ise, ne kısa ne de uzun dönemde büyüme üzerinde etkisinin olmadığı bulguları elde edilmiştir.

Makroekonomik reform politikaları ile özelleştirme, dünyada bir ekonomi politikası haline dönüşmüştür (Adams vd. 2008:415). Liberalleşme genellikle özelleştirme ile ilişkilendirilir (Narsiah, 2002:3). Özelleştirilmelere başvurulmasının birçok nedeni olmakla birlikte, en klasik olanı kamu girişimlerinin etkisizliği olup ampirik çalışmalarda da doğrulanmıştır (Kikeri vd. 2005; Bárcena-Ruiz vd., 2001). Zhao'un (2013) 1978-2008 yıllarında Çin'deki 31 ilden elde edilen verilerle yaptığı analiz sonucunda, özelleştirmenin Çin'in ekonomik büyümesi üzerinde önemli bir role sahip olduğu görülmüştür. Sakyi vd. (2015) 1970-2011 döneminde Gana için 1970-2011 yılları verileri ile yaptıkları çalışmada ticaret serbestliği ve DYY'nin ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahip olduğunu bulgusuna ulaşmışlardır.

Bir kısım çalışmalarda ise özelleştirme, DYY ve ticaret serbestliği değişkenleri arasında ilişkinin varlığı ve yönü araştırılmıştır:

Bitzenis (2003) Bulgaristan için yaptığı çalışmasında, yabancı yatırımları çekmek üzere iyi işleyen bir piyasa ekonomisi oluşturulması ve özelleştirme ile tekellerin kaldırılmasına hız verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Liberalleşme sürecinde dış kaynaklar gelişmekte olan ülkelere doğru hızla akmaya başlamıştır (Singh, 2005:3; Kikeri vd. 2005:2). 1999 yılında gelişmekte olan ülke özelleştirmeleri içinde DYY'lerin payı % 80 olarak gerçekleşmiştir (Parker vd. 2005:514). Gupta'nın (2005) yapmış olduğu çalışmada, Hindistan'da imalat ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren 339 firma verisi kullanılarak, 1990-2002 yılları için panel veri regresyon analizi uygulanmış, özelleştirmenin kârlılık, verimlilik ve yatırım üzerinde pozitif etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı metodun kullanıldığı benzer çalışma Grygorenko vd. (2007) tarafından 1997-1999 döneminde Ukrayna için 466 firmadan alınan veriler ile yapılmış aynı sonuç yani özelleştirmenin emek verimliliği, satışlar ve kârlılık üzerinde pozitif etkisinin olduğu görülmüştür.

Abderrezak (2008), 16 Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA) ülkelerine ait 2000-2005 verileri ile panel veri regresyon model tahminleri sonucunda uluslararası ticaret serbestliği ve DYY arasında doğrudan ilişki olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Türkiye için Tarı vd. (2009) tarafından yapılan 1990-2006 dönemini inceleyen çalışmada vektör hata düzeltme model tahminlerine göre ticaret serbestliği ile DYY arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Mukherjee vd. (2009) özelleştirme ve DYY'nin iki yönlü ilişkiye sahip olduğunu belirtmiştir. Estrin vd. (2009) özelleştirme girişimlerinin DYY'lere transferi halinde daha fazla etkinlik ve daha yüksek kârlılık oranlarına yol açtığı bulgusuna ulaşmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ve geçiş ekonomilerinde yapılan özelleştirme uygulamalarının siyasi, mali, sosyal ve diğer sebeplerinin yanında yabancı sermayeyi ülkelere çekerek daha hızlı bir büyüme amacı güttükleri görülmektedir (Mukherjee vd. 2009). Pradhan (2010) Hindistan'da 1980-2007 verilerini kullanarak çoklu regresyon modeli ile ticaret serbestliğinin DYY üzerinde istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir etkiye sahip olduğunu bulunmuştur. Wang vd. (2010) özelleştirme ve gümrük vergisi politikalarının, yabancı firmanın ülkeye girişini nasıl etkileyeceğine yönelik bir analiz yapmıştır. Analiz sonucunda özelleştirmenin, gümrük vergisinin çok az olması durumunda bile DYY'leri artırma derecesinin yüksek olduğu belirtilmektedir. Amerigi vd. (2010), DYY ile gerçekleştirilen özelleştirmelerin, dünyanın her bölgesinde sanayinin yeniden yapılandırılmasında önemli bir araç olduğunu belirtmektedirler. Nurudeen vd. (2011) Nijerya' yı kapsayan çalışmalarında, ticaret serbestliği ile DYY ve özelleştirme ile DYY arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir ilişkinin olduğunu, 1970-2008 yılları için yapılan vektör hata düzeltme model tahminleriyle kanıtlamışlardır. Debab (2011) DYY, yabancı portföy yatırımları ve özelleştirme arasında anlamlı pozitif bir ilişki bulunmuştur. Hagemeyer vd. (2011) çalışmalarında, geçiş ekonomilerinde DYY'ler yoluyla özelleştirmenin, dış ticareti artırma, yüksek kazanç, daha fazla etkinlik ve ihracata yönelme gibi birtakım avantajlar sağladığını belirtmektedirler. Özelleştirmenin yatırım iklimini geliştirmek için bir fırsat yaratarak küreselleşmeyi desteklediği görülmektedir (Debab, 2011). Liargovas vd. (2012) gelişmekte olan 36 ülke için 1990-2009 verileri ile yaptıkları panel veri regresyon tahminlerinde, ticaret serbestliğinin DYY'ye pozitif katkı yaptığı saptanmıştır. Boubakri vd. (2013) 1984-2006 yıllarda 55 gelişmekte olan ülke verisi ile yaptıkları panel veri analizinde, özelleştirme ile DYY arasında iki yönlü pozitif ilişki bulunmuştur. Seyoum vd. (2014) 1977-2009 yılları için Sahra altı Afrika ekonomileri verileri ile panel veri Granger nedensellik analiziyle ticaret serbestliği ile DYY arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Benzer şekilde Çetin vd. (2014) 1996-2011 döneminde OECD Ülkeleri için yapılan panel veri analizine göre ticaret serbestliğinin DYY'nin belirleyicisi olduğu belirtilmektedir. Dijkstra vd. (2015) açık bir ekonomide karma oligopol modelini kullanarak, DYY girişlerinin özelleştirme ile birlikte arttığını göstermiştir. Dua vd. (2015), birçok araştırmanın tersine 1997-2011 yıllarında Hindistan için yapılan ve vektör hata düzeltme model kullanılan çalışmalarında, ticaret serbestliği ile DYY arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

II. AB'DE VE TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME, DYY VE TİCARET SERBESTLİĞİ

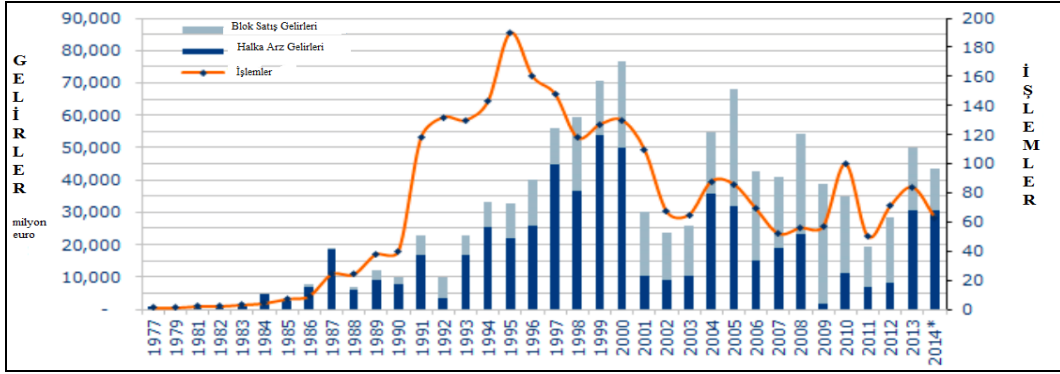
Bu bölümde AB ve Türkiye'de liberalleşmenin göstergeleri olan özelleştirme, DYY ve ticaret serbestliği alanlarında izlenen politikalar ve uygulamalar anlatılmaktadır.

II.1. AB'de Özelleştirme, DYY ve Ticaret Serbestliği

a. AB'de Özelleştirme: AB üyesi olarak İngiltere, dünya genelinde kapsamlı ilk özelleştirmeyi uygulayan ülke olmuştur. AB ülkelerinde, piyasa, bütçe ve kurumsal kısıtlamaların özelleştirmeyi etkilediği görülmektedir (Bortolotti vd. 2003:305-332).

Avrupa'daki özelleştirme uygulamalarında dört önemli gerekçe mevcuttur (Parker vd. 2003:113): (i) Kamu sektörü verimsizdir ve özelleştirme ekonomik etkinliği geliştirmenin bir aracı

olma işlevi vardır, (ii) Özelleştirme ulusal sermaye piyasalarına katkı sağlayabilir, (iii) Kamu mallarının satılması, devlet borçlarını yasal yoldan düşürülmesinin ve kamu gelirlerinin verimsiz ekonomik birimlere aktarılmasını ortadan kaldırmanın bir yoludur, (iv) Özelleştirme, piyasaların serbestleştirilmesini hedefleyen AB içindeki kriterlere uymak için gerekli bir adımdır.

Grafik 1. Genişletilmiş AB’de özelleştirme: toplam özelleştirme gelirleri ve işlemleri (1977-2014 dönemi, milyon Euro).
Kaynak: The PB Report 2013/2014 (Kasım 2014).

Grafik 1’de 1977-2014 yılları arasında AB’de toplam özelleştirme gelirleri ve işlemleri yer almaktadır. AB’de özelleştirme sayısı 1990’ların ortalarında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Ancak 1996’dan itibaren hızlı bir düşüş başlamış; 2000’li yıllarda ise dalgalanmalar görülmektedir. Örneğin 2011’de önemli düşüş olurken, 2012’den itibaren artmış, 2014’de tekrar düşme görülmektedir.

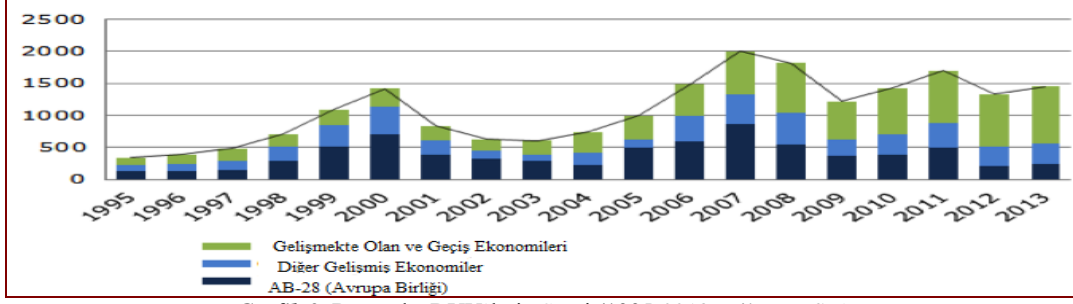
Özelleştirme gelirlerinin ise 1990’dan itibaren arttığı; 2000 yılında en yüksek seviyeye ulaştığı görülmektedir. 2000’li yıllarda ise, dalgalanmalar olmuştur. 1990’lı yılların ortalarından sonra işlem sayısının nispeten az olmasına rağmen yüksek gelir elde edilmesi ülkelerin yüksek gelir getiren Telekom, finans, gaz gibi kamu işletmelerini özelleştirmesi ve 2000’lerden sonra AB’ye yeni katılan ülkelerde de özelleştirmelerin devam etmesinden kaynaklanmaktadır. 1990’lı yıllarda ülke grupları itibariyle özelleştirmelerde yabancı yatırımcıların payı açısından Latin Amerika ülkeleri % 56 ile ilk sırada, Avrupa ve Merkezi Asya ülkeleri % 23 oranla ikinci sırada ve Doğu Asya ülkeleri % 15 ile üçüncü sırada yer almışlardır. Ancak 2000’li yıllarda Avrupa ve Merkezi Asya paylarını büyütürken birinci sıraya yükselmişlerdir. Banka özelleştirilmesinin, özelleştirme gelirleri artışında etkisi olmuştur(Kikeri vd. 2005:9-10). 2008 yılından sonra ise tüm dünyada özelleştirme uygulamaları tekrar hız kazanmış ve Avrupa ekonomilerinin yanında Çin, Brezilya, Hindistan, gibi ülkeler de yüksek miktarlarda özelleştirme geliri elde etmişlerdir. Çin 2012 yılında yaptığı satışlar ile 41,7 milyar dolarlık gelir elde ederek dünya sıralamasında ikinci olurken, Brezilya tek seferde gerçekleştirdiği havalimanı özelleştirmesi ile 14,4 milyar dolar gelir elde etmiş ve üçüncü sırada yer almıştır. En son yayınlanan 2014- 2015 özelleştirme raporlarında Çin yine dünya sıralamasında ikinci sırada yer almaktadır (Privatization Barometer, 2012, 2015: 4-6).

b. AB’de DYY: AB ile DYY’lerde çok hızlı bir artış yaşanmıştır. Artan DYY’lerin önemli kısmını Amerikan yatırımları oluşturmuştur (Şimşek vd. 2006:54). AB’ye yeni katılan ülkeler açısından da aşağıda belirtilen nedenlerden dolayı DYY’ler daha fazla önem kazanmaktadır (Clausing vd. 2005:78):

- i) Kamu girişimlerinin yeniden yapılanması sürecine yardım etmek,
- ii) Daha fazla sermaye girişi sağlamak,
- (iii) Dış dünyadan idari ve teknik destek almaktır.

Dünya genelinde DYY’lerin 1990 ve 2000’li yıllardaki eğilimi AB ile aynıdır. Bu bağlamda

1997'den itibaren 2000 yılına kadar artış, daha sonra dalgalanmalar görülmüştür (Grafik 2).

Grafik 2. Dünyada, DYY'lerin Seyri (1995-2013, milyon USD)

Kaynak: European Commission, www.ec.europa.eu Erişim Tarihi: Ekim 2015

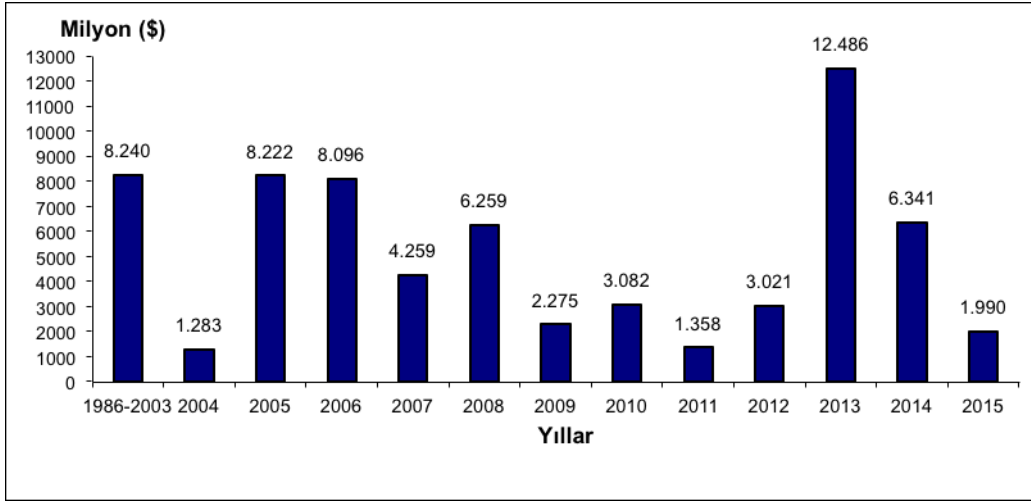
AB'de DYY girişlerinde azalmalar; küresel ekonominin kırılganlığı, yatırımcılar açısından politik belirsizliklerin mevcudiyeti ve yüksek jeopolitik risklerden kaynaklanmaktadır. (UNCTAD, 2015:3). Grafik 2'de görüldüğü üzere 2008 yılından sonra dünya genelinde DYY'lerde önemli düşüşler yaşanmıştır. AB'nin dünya toplamı içindeki payı 2007'den sonra düşme trendine girerken, gelişmekte olan ve geçiş ekonomilerinin payları artmıştır. Bu nedenle 2007 sonrasında AB, DYY'yi arttırmak için yeni politikalar oluşturmaya başlamıştır. Birliğin bu yönde benimsediği politikalar şu şekilde özetlenebilir (European Commission, 2015): (i) Tek pazarı genişletmek ve derinleştirmek, (ii) Dünya pazarlarına açılmak, (iii) Avrupa'da ve ulusal düzeyde regülasyonları geliştirmek, (iv) Fiziki ve teknolojik altyapıyı yenilemek ve geliştirmektir.

c. AB'de Ticaret Serbestliği: AB'ye üyelik için gerekli ekonomik kriterler arasında net olarak ticaret serbestliği ile ilgili kriter bulunmasa da Kopenhag kriterleri arasında yer alan liberalleşme ve birlik içinde rekabet edebilme gücü maddeleri ticaret serbestliği olgusuna vurgu yapmaktadır. Ticaret serbestliği, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarında ve küreselleşmenin getirilerinden faydalanmalarında önemli bir araçtır. Ticaret serbestliğinin faydaları ise üç başlık altında toplanabilir (European Commission, 2010:3): (i) *Ekonomik Büyüme:* Ticaret serbestliğinin yaratacağı rekabet, AB'nin GSYİH' na % 0,5'den daha fazla bir oranda katkı sağlayacaktır. (ii) *Tüketici Menfaatleri:* Ticaret, tüketicilere ve şirketlere daha düşük fiyatlarda çeşitli mal ve hizmet sunacaktır. Tek başına ticaret serbestliği, tüketicilere yılda tahmini 600 Euro kazanç sağlayacaktır. (iii) *İstihdam:* AB'de istihdamının % 7,2'si doğrudan ve dolaylı olarak ihracata bağlıdır. Ticaretin tüm etkileri (ihracat, ithalat, verimlilik vb. üzerine) dikkate alındığında, AB işgücünün yaklaşık % 18'i ticaretin başarısına endekslidir.

II.II. Türkiye'de Özelleştirme, DYY ve Ticaret Serbestliği

a. Türkiye'de Özelleştirme: Türkiye, 1980'li yıllarda tüm sektörlerinde hızlı bir reform ve uyum sürecine girişmiştir. Dış ticaret rejiminin ve finansal sektörün liberalleştirilmesiyle başlayan reform süreci, 1989 yılının sonunda sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesiyle devam etmiştir (TCMB, 2002:4). Türkiye'de özelleştirmenin amaçları içinde rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşturulması yer almaktadır. Özelleştirmeye fiilen 1985 yılında başlanmasına rağmen hukuki altyapının yetersizliği, mali krizler, siyasi istikrarsızlıklar ve yaşanan doğal afetler nedeniyle uygulamada aksaklıklar yaşanmış ve 2000'li yıllara kadar devam etmiştir (Atıyas vd. 2007:45-46).

2004'de AB'ye katılım için müzakere tarihinin alınması, yabancı sermayenin Türkiye'ye ilgisini artırmıştır. Özellikle kâr oranları yüksek iç piyasaya yönelik hizmet sektörlerine yoğun dış talep oluşmuştur. 2003-2007 döneminde 24,5 milyar dolar özelleştirme geliri elde edilmiştir. Grafik 3'te Türkiye'nin yıllara göre özelleştirme gelirleri yer almaktadır.

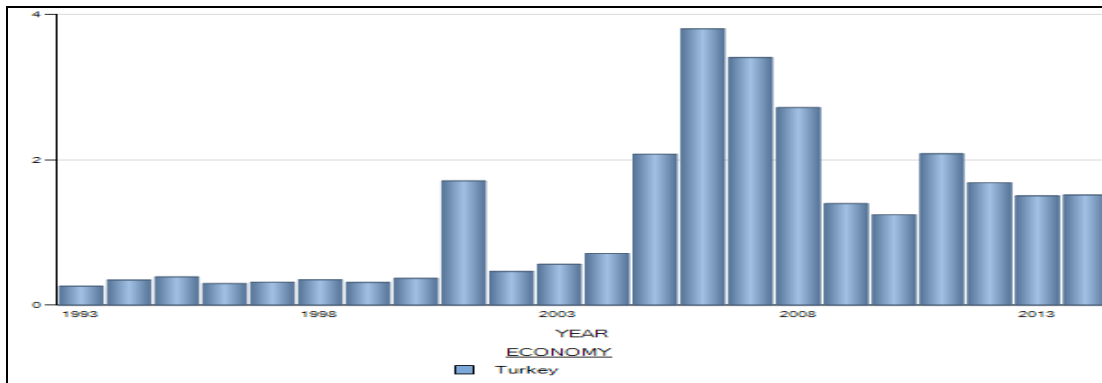
Grafik 3. Türkiye’de Özelleştirme Gelirleri (1986-2015, milyon dolar). Kaynak: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı www.oib.gov.tr. Erişim: Kasım 2015

Türkiye’de 2000’li yıllara kadar özelleştirmelerden beklenen gelir elde edilememiştir. Özelleştirme gelirleri 2005 yılından sonra nispi olarak artmaya başlamıştır. En yüksek özelleştirme geliri 2013 yılında elde edilmiştir (Grafik 3).

b. Türkiye’de DYY: Türkiye, yabancı sermaye ile ilgili kapsamlı ilk düzenleme 1954 yılında yürürlüğe giren 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile yapılmıştır. Fakat 1980’lere kadar yabancı sermaye girişlerinde beklenen gelişim sağlanamamıştır. 1980’li yılların ilk yarısında Türkiye’ye DYY girişleri yok denecek kadar azdır (% 0,1 GSYİH’den az). Bunun sebepleri; 1980’lere kadar süren içe dönük yapı, fikrî mülkiyet haklarının korunmasındaki eksiklik, enflasyon muhasebesi ve uluslararası muhasebe standartlarının bulunmaması, yetersiz yasal altyapı şeklinde sıralanabilir (Erçakar vd. 2011:18).

Dış ticarete serbestlik ve özelleştirmelerin başlamasıyla, DYY’ler artmış ve 1990’larda GSYİH’ya oranı % 1’e yükselmiştir (Türk, 2014:140). Ancak özelleştirmede olduğu gibi DYY’de hızlı artışlar, 2000 yılından sonra gerçekleşmiştir. Nitekim ülkemize gelen toplam DYY tutarı 1975-2004 döneminde sadece 19,6 milyar ABD Doları seviyesinde iken, 2005-2014 yılları arasında 8 kattan fazla artarak 144,3 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır. Bu olumlu gelişim, uluslararası doğrudan yatırımlar sıralamasında Türkiye’nin 2014’de bir önceki yıla göre 4 basamak yükselerek 22. sıraya yerleşmesini sağlamıştır. En yüksek DYY girişleri Avrupa, Kuzey Amerika ve Körfez ülkelerinden gerçekleşmektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2015).

Grafik 4’te 1993-2014 yılları arasında DYY’lerin GSYİH içindeki oransal yapı yer almaktadır. DYY’lerin GSYİH içindeki payı 2000 yılından itibaren artmıştır.

Grafik 4. Türkiye’de DYY (1993-2014, % GSYİH). Kaynak: UNCTAD www.unctad.org Erişim: Kasım 2015.

Bu artışlarda; ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanmasının ve özelleştirmelerin hızlandırılmasının, izlenen yatırım politikalarının ve serbest ticaret rejimlerinin, birleşme ve satın almalarındaki artışlar ile hisse senetlerinin değerlerinde ve şirket kârlarındaki yükselişin payı bulunmaktadır (YASED: 011). Örneğin 2003 yılında 4875 sayılı DYY Kanunu ile 6224 sayılı Kanunun yürürlükten kaldırılmasıyla Türkiye’de yatırım yapmayı planlayan yabancıların şirket kurmak ve yatırım yapmak için ön izin alma zorunluluğu kalkmıştır. Ayrıca şirket kuruluşu, ortaklığa katılma ve şube açma durumlarında asgari 50.000 Dolar yabancı sermaye getirme uygulamasına da son verilmiştir.

Türkiye çoğu Avrupa’dan gelen DYY’ler için önemli bir ülke konumundadır (Morelli, 2013:14). Bu durum 1998 yılından bu yana AB tarafından Türkiye için her yıl düzenlenen ilerleme raporunda da yer almaktadır. Nitekim 2015 ilerleme raporunda, Türkiye’nin AB içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleri ile baş edebilme kapasitesinin yüksek olduğuna vurgu yapılmaktadır. Türkiye’nin AB ile ticari ve ekonomik bütünleşmenin yüksek olduğu, liberalleşmenin 2014 yılında daha da arttığı, AB’den Türkiye’ye gelen DYY oranının %51,7 den %55,9 a yükseldiği ve Türkiye’nin DYY stokunun dörtte üçüne yakın kısmının AB’den kaynaklandığı raporda belirtilmiştir (European Union, Commission Staff Working Document Turkey, 2015:34). Türkiye’ye benzer durum geçiş ekonomileri için de geçerlidir. AB bölgede toplam DYY’nin üçte ikisine sahip oranla en yüksek DYY payına sahiptir. Bu gelişmede geçiş ekonomilerindeki artan özelleştirmelerin payı bulunmaktadır (UNCTAD, 2014: xxi).

Türkiye’nin jeopolitik ve coğrafi şartları DYY’ ler için çok uygun olmasına rağmen gelişmekte olan diğer ülkeler kadar DYY’ leri ülkeye çekmede yeterli düzeyde başarı sağlayamadığı görülmektedir.

c. Türkiye’de Ticaret Serbestliği: Türkiye ekonomisi 1970’lerin sonlarında derin bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Bu krizi aşmak için, 1980’den itibaren dışa açık, serbest ticaret ilkelerine dayalı ekonomi politikası uygulanmaya başlanması öngörülmüştür (Kalkınma Bakanlığı, 2004:5). Rekabete açık ekonominin ilke ve esaslarının yerleştirilmesi, fiyat oluşumunda idari kararlar yerine büyük ölçüde piyasa güçlerinin hâkimiyetinin sağlanması ve yurtiçi mali piyasaların yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bu sürecin tamamlayıcısı olarak uluslararası sermaye hareketleri, 1989 yılında tamamen serbest bırakılmıştır (Oktayer, 2009:75). Türkiye, 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü’ne (WTO) üye olmuştur. Bunu takiben 1 Ocak 1996 tarihinde Gümrük Birliği’ne girmiştir. Yapılan düzenlemeler ticaret hacmi genişlemesine katkı sağlamıştır (Aytemiz, 2006:75).

III. UYGULAMA

Bu çalışmanın amacı, Dünya Bankası’nın sınıflandırmasında üst orta gelir düzeyinde yer alan bazı AB üyesi ülkeler (Bulgaristan, Macaristan ve Romanya) ile Türkiye için liberalleşme düzeyini; özelleştirme, DYY ve ticaret serbestliği göstergelerine dayalı olarak istatistiki yöntemler ile analiz etmektir. Böylece ülkeler arasında karşılaştırma yapılarak Türkiye’nin üyeliği ile ilgili bazı çıkarımlarda bulunulacaktır.

Bütün liberalleşme göstergeleri⁵ yıllık değerleri göstermekte olup, özelleştirme tutarı milyon dolar, DYY tutarı milyon dolar ve ticaret serbestliği Gayri Safi Milli Hasıla’nın yüzdesidir.

⁵ DYY tutarları www.unctad.org ve ticaret serbestliği www.unctad.org web sitelerinden alınmıştır. Özelleştirme tutarları www.privatizationbarometers.com, www.oib.gov.tr web sitelerindeki veriler ile Dünya Bankası’ndaki verilerden tarafımızca derlenmiştir.

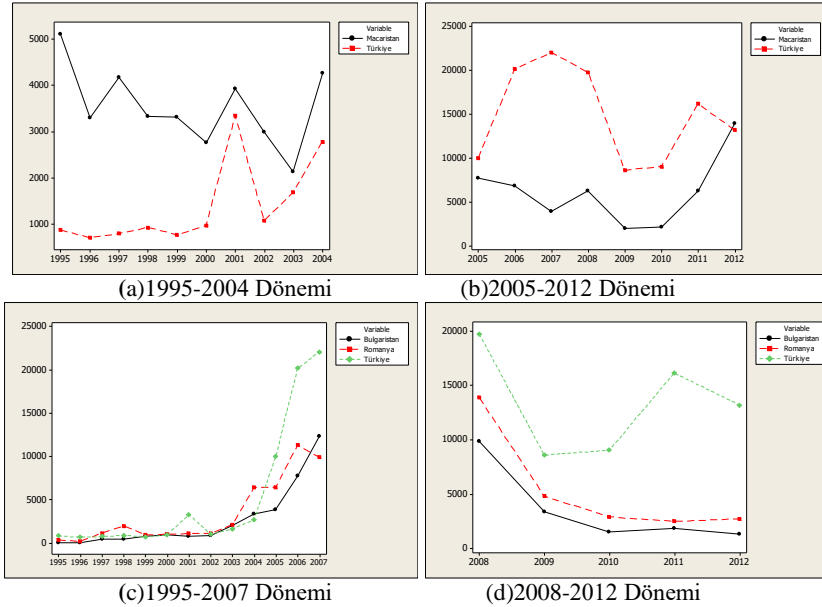
Uygulamada, Bulgaristan, Macaristan ve Romanya'nın AB'ye üye oldukları yıllar (Macaristan 2004, Bulgaristan ve Romanya ise 2007) kritik eşik olarak alınmıştır. Böylece, üye ülkelerin hem üyelikleri öncesi hem de üyelikleri sonrası dönemlerdeki liberalleşme düzeyleri Türkiye ile karşılaştırılarak, liberalleşme çerçevesinde Türkiye'nin üyeliği ile ilgili bazı çıkarımlarda bulunulacaktır.

Liberalleşme göstergeleri, ülkelerin üyelik yılları (kritik eşikler) ve verilerin güvenilir resmi veri kaynaklarından elde edilebilir olması gibi önemli hususlar dikkate alınarak, karşılaştırma dönemlerinin özetlendiği aşağıdaki tablo hazırlanmıştır:

Tablo 1. Karşılaştırma Dönemleri⁶

Türkiye-Macaristan			
DYY	1995-2004	← Üyelik yılı 2004 →	2005-2012
Özelleştirme	1993-2004		2005-2012
Ticaret Serbestliği	1993-2004		2005-2012
Türkiye-Bulgaristan-Romanya			
DYY	1995-2007	← Üyelik yılı 2007 →	2008-2012
Özelleştirme	1993-2007		2008-2012
Ticaret Serbestliği	1993-2007		2008-2012

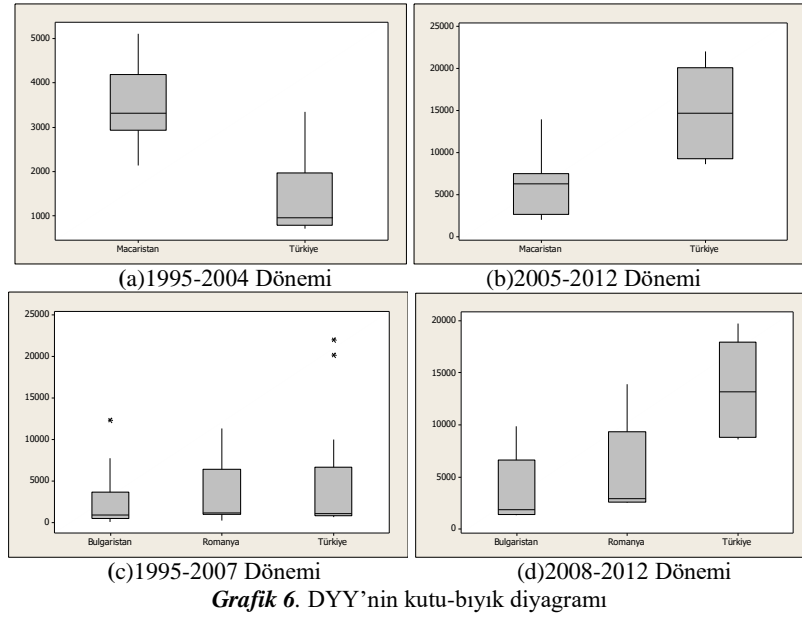
III.I. Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Grafik 5. DYY'nin zaman serisi grafiği

Grafik 5(a)'da 1995-2004 döneminde Macaristan'ın DYY'sinin Türkiye'den daha yüksek bir ortalama etrafında seyrettiği görülmektedir. Grafik 5(b)'de 2005-2012 döneminde Türkiye'nin DYY'sinin Macaristan'dan daha yüksek bir ortalama etrafında seyrettiği görülmektedir. Grafik 5(c)'de 1995-2004 döneminde Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'nin DYY'sinin benzer ortalama etrafında seyrettiği, 2004 yılı ile birlikte her üç ülkenin de DYY'sinin artışa geçtiği görülmektedir. Özellikle Türkiye DYY'sinin diğer iki ülkeye göre daha büyük bir artış gösterdiği görülmektedir. Grafik 5(d)'de 2008-2012 döneminde Bulgaristan ve Romanya'nın DYY'si benzer ortalama etrafında seyrederken, Türkiye'nin DYY'sinin her iki ülkeden daha yüksek bir ortalama etrafında seyrettiği görülmektedir.

⁶ Tüm istatistiksel analizler MINITAB ve SPSS paket programlarında yapılmıştır.

Zaman serisi grafikleri için yapılan tespitler kutu-bıyık diyagramları incelendiğinde de görülmektedir. Grafik 6(c)'de yıldız “*” ile Bulgaristan ve Türkiye verileri arasında aykırı değerler olduğu görülmektedir. Hipotez testlerinden önce aykırı değer olan veriler veri setinden dışlanmıştır. Grafikler ile işaret edilen benzerliklerin ve farklılıkların istatistiksel formel testler ile test edilmesi için hipotez testleri yapılmıştır. Sonuçlar takip eden tablolardaki biçimde elde edilmiştir:

Tablo 2. DYY için Shapiro-Wilk⁷ Normallik Testleri

1995-2004	p- değeri	Karar	Normal Dağılım	Hipotez Testi
Macaristan (n=10)	0,939	H ₀ red edilemez.	Evet	Non-Parametrik (k=2, Mann Whitney U)
Türkiye (n=10)	0,002	H ₀ red edilir.	Hayır	
2005-2012	p- değeri	Karar	Normal Dağılım	Hipotez Testi
Macaristan (n=8)	0,210	H ₀ red edilemez.	Evet	Parametrik (k=2, t testi)
Türkiye (n=8)	0,252	H ₀ red edilemez.	Evet	
1995-2007	p- değeri	Karar	Normal Dağılım	Hipotez Testi
Bulgaristan (n=11)	0,012	H ₀ red edilir.	Hayır	Non-Parametrik (k>2, Kruskal Wallis H)
Romanya (n=13)	0,003	H ₀ red edilir.	Hayır	
Türkiye	0,002	H ₀ red	Hayır	

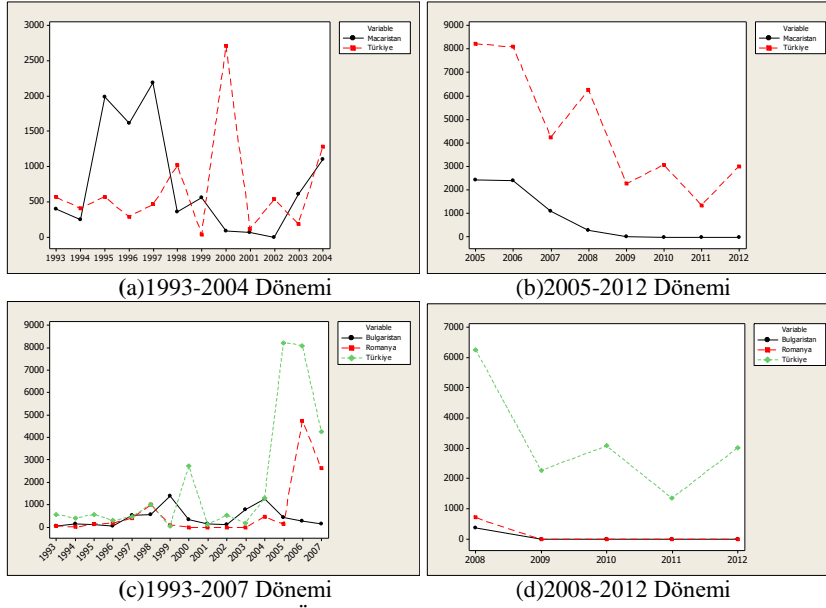
⁷ Örneklem hacmi 29'dan az olduğunda Shapiro-Wilk testi, 29 ve daha fazla olduğunda Kolmogorov-Smirnov testi kullanılır (Oğuzlar, 2007: 107.)

(n=10)		edilir.		
2008-2012	p- değeri	Karar	Normal Dağılım	Hipotez Testi
Bulgaristan (n=5)	0,015	H ₀ red edilir.	Hayır	Non-Parametrik (k>2, Kruskal Wallis H)
Romanya (n=5)	0,008	H ₀ red edilir.	Hayır	
Türkiye (n=5)	0,566	H ₀ red edilemez.	Evet	

Tablo 3. DYY ile Hipotez Testleri

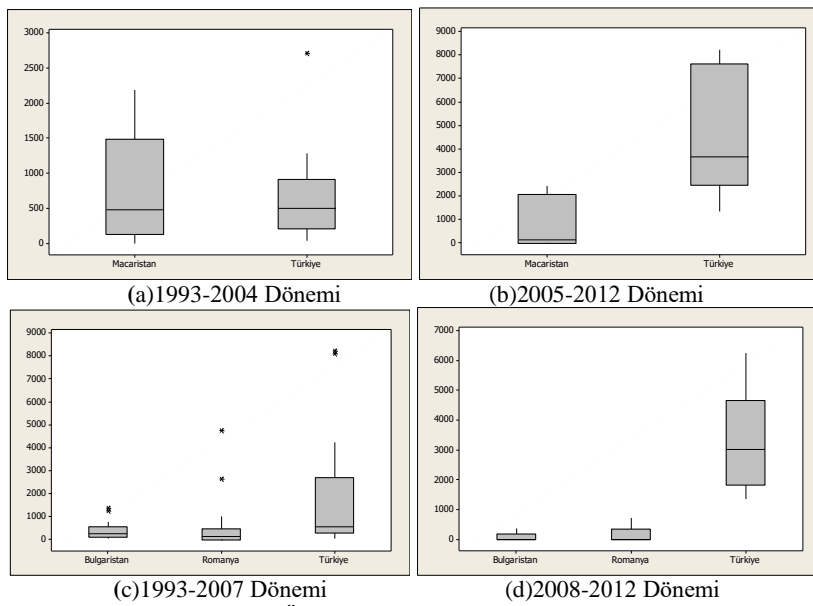
Macaristan-Türkiye					
Dönem	p- değeri	Karar	Farklılık	Ortalamalar	Sonuç
1995- 2004	0,001	H ₀ red edilir.	Var	Macaristan:147 Türkiye:63	Macaristan'ın ortalaması Türkiye'ye göre daha yüksek
2005- 2012	0,002	H ₀ red edilir.	Var	Macaristan:6159 Türkiye:14888	Türkiye'nin ortalaması Macaristan'a göre daha yüksek
Bulgaristan-Romanya-Türkiye					
Dönem	p- değeri	Karar	Farklılık	Ortalamalar	Sonuç
1995- 2007	0,103	H ₀ red edilemez.	Yok	-	Ortalamalar eşit
2008- 2012	0,035	H ₀ red edilir.	Var	Bulgaristan:4,80 Romanya:7,20 Türkiye: 12,00	Türkiye'nin ortalaması diğer iki ülkeye göre daha yüksek

III.II. Özelleştirme

Grafik 7. Özelleştirme zaman serisi grafiği

Grafik 7(a)'da 1993-2004 döneminde Macaristan'ın özelleştirme oranının Türkiye'ye benzer bir ortalama etrafında seyrettiği görülmektedir. Grafik 7(b)'de 2005-2012 döneminde Türkiye'nin özelleştirme oranının Macaristan'dan daha yüksek bir ortalama etrafında seyrettiği görülmektedir. Grafik 7(c)'de 1993-2007 döneminde Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'nin özelleştirme oranlarının benzer ortalama etrafında seyrettiği, 2004 yılı ile birlikte her üç ülkenin de özelleştirme oranlarının artışa geçtiği görülmektedir. Özellikle Türkiye özelleştirme oranının diğer iki ülkeye göre daha büyük bir artış gösterdiği görülmektedir. Grafik 7(d)'de 2008-2012 döneminde Bulgaristan ve Romanya'nın özelleştirme oranları benzer ortalama etrafında seyrederken, Türkiye'nin özelleştirme oranının her iki ülkeden daha yüksek bir ortalama etrafında seyrettiği görülmektedir. Benzer tespitler aşağıdaki kutu-bıyık diyagramları incelendiğinde de görülmektedir.

Grafik 8. Özelleştirme kutu-bıyık diyagramı

Zaman serisi grafikleri için yapılan tespitler kutu-bıyık diyagramları incelendiğinde de görülmektedir. Grafik 8(a)'da yıldız "*" ile Türkiye verileri arasında aykırı değer olduğu görülmektedir. Yine Grafik 8(c) yıldız "*" ile Bulgaristan, Romanya ve Türkiye verileri arasında aykırı değerler olduğu görülmektedir. Hipotez testlerinden önce aykırı değer olan veriler veri setinden dışlanmıştır. Grafikler ile işaret edilen benzerlikler ve farklılıkların istatistiksel formel testler ile test edilmesi için hipotez testleri yapılmıştır. Sonuçlar takip eden tablolardaki biçimde elde edilmiştir:

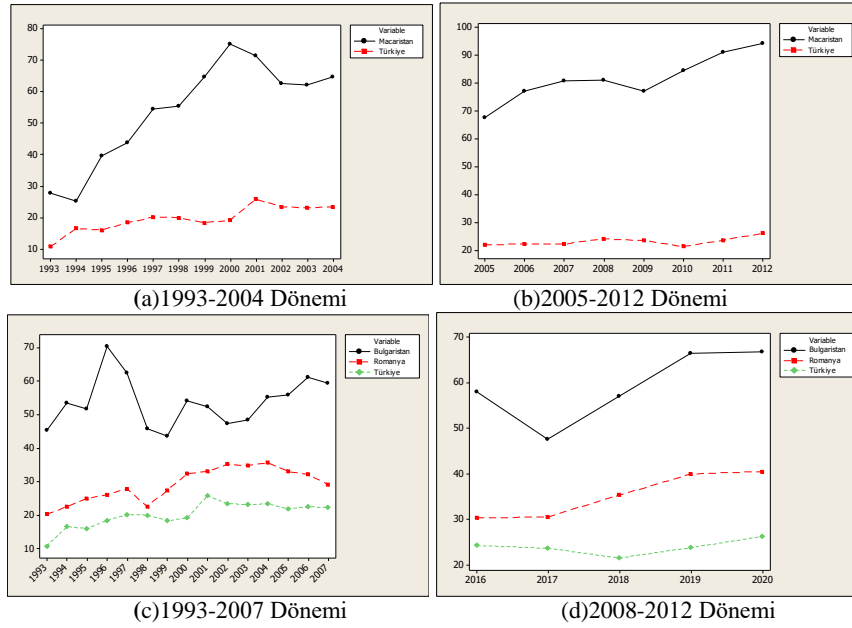
Tablo 4. Özelleştirme için Shapiro-Wilk Normallik Testleri

1995-2004	p- değeri	Karar	Normal Dağılım	Hipotez Testi
Macaristan (n=10)	0,040	H ₀ red edilir.	Hayır	Non-Parametrik (k=2, Mann Whitney U)
Türkiye (n=9)	0,254	H ₀ red edilemez.	Evet	
2005-2012	p- değeri	Karar	Normal Dağılım	Hipotez Testi
Macaristan (n=8)	0,005	H ₀ red edilir.	Hayır	Non-Parametrik (k=2, Mann Whitney U)
Türkiye (n=8)	0,277	H ₀ red edilemez.	Evet	
1993-2007	p- değeri	Karar	Normal Dağılım	Hipotez Testi
Bulgaristan (n=13)	0,072	H ₀ red edilemez.	Evet	Non-Parametrik (k>2, Kruskal Wallis H)
Romanya (n=10)	0,021	H ₀ red edilir.	Hayır	
Türkiye (n=10)	0,530	H ₀ red edilemez.	Evet	
2008-2012	p- değeri	Karar	Normal Dağılım	Hipotez Testi
Bulgaristan (n=5)	0,000	H ₀ red edilir.	Hayır	Non-Parametrik (k>2, Kruskal Wallis H)
Romanya (n=5)	0,000	H ₀ red edilir.	Hayır	
Türkiye (n=5)	0,279	H ₀ red edilemez.	Evet	

Tablo 5. Özelleştirme ile Hipotez Testleri

Macaristan-Türkiye					
Dönem	p-değeri	Karar	Farklılık	Ortalamalar	Sonuç
1995-2004	0,712	H ₀ red edilemez.	Yok	-	Ortalamalar eşit
2005-2012	0,002	H ₀ red edilir.	Var	Macaristan:40 Türkiye:96	Türkiye'nin ortalaması Macaristan'a göre daha yüksek
Bulgaristan-Romanya-Türkiye					
Dönem	p-değeri	Karar	Farklılık	Ortalamalar	Sonuç
1993-2007	0,002	H ₀ edilir.	Var	Bulgaristan:18,85 Romanya:8,30 Türkiye:23,30	Romanya'nın ortalaması diğer iki ülkeye göre daha düşük, Türkiye Bulgaristan ile benzer
2008-2012	0,004	H ₀ edilir.	Var	Bulgaristan:5,40 Romanya:5,60 Türkiye: 13	Türkiye'nin ortalaması diğer iki ülkeye göre daha yüksek

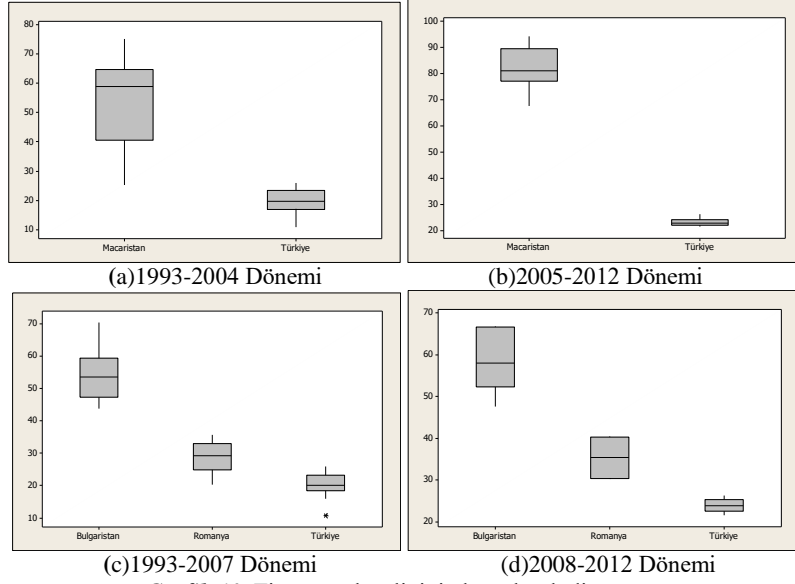
III.III. Ticaret Serbestliği

Grafik 9. Ticaret serbestliğinin zaman serisi grafiği

Grafik 9(a)'da 1993-2004 döneminde Macaristan'ın ticaret serbestliğinin Türkiye'den daha yüksek bir ortalama etrafında seyrettiği görülmektedir. Grafik 9(b)'de yine 2005-2012 döneminde Macaristan'ın ticaret serbestliğinin Türkiye'den daha yüksek bir ortalama etrafında seyrettiği görülmektedir. Grafik 9(c)'de 1993-2007 döneminde Romanya ve Türkiye'nin ticaret serbestliğinin benzer ortalama etrafında seyrettiği, buna karşın Bulgaristan'ın ticaret serbestliğinin her iki ülkeden daha yüksek bir ortalama etrafında seyrettiği görülmektedir. Grafik 9(d)'de 2008-2012 döneminde

yine Grafik 9(c)'ye benzer görünüm elde edilmiştir. Benzer tespitler aşağıdaki kutu-bıyık diyagramları incelendiğinde de görülmektedir.

Grafik 10. Ticaret serbestliğinin kutu-bıyık diyagramı

Zaman serisi grafikleri için yapılan tespitler kutu-bıyık diyagramları incelendiğinde de görülmektedir. Grafik 10(c)'de yıldız "*" ile Türkiye verileri arasında aykırı değer olduğu görülmektedir. Hipotez testlerinden önce aykırı değer olan veriler veri setinden dışlanmıştır. Grafikler ile işaret edilen benzerliklerin ve farklılıkların istatistiksel formel testler ile test edilmesi için hipotez testleri yapılmıştır. Sonuçlar takip eden tablolardaki biçimde elde edilmiştir:

Tablo 6. Ticaret Serbestliği için Shapiro-Wilk Normallik Testleri

1993-2004	p- değeri	Karar	Normal Dağılım	Hipotez Testi
Macaristan (n=12)	0,257	H ₀ red edilemez.	Evet	Parametrik (k=2, t testi)
Türkiye (n=12)	0,716	H ₀ red edilemez.	Evet	
2005-2012	p- değeri	Karar	Normal Dağılım	Hipotez Testi
Macaristan (n=8)	0,843	H ₀ red edilemez.	Evet	Parametrik (k=2, t testi)
Türkiye (n=8)	0,499	H ₀ red edilemez.	Evet	
1993-2007	p- değeri	Karar	Normal Dağılım	Hipotez Testi
Bulgaristan (n=15)	0,628	H ₀ red edilemez.	Evet	Parametrik (k>2, One-Way ANOVA)
Romanya (n=15)	0,291	H ₀ red edilemez.	Evet	
Türkiye	0,729	H ₀ red	Evet	

(n=14)		edilemez.		
2008-2012	p- değeri	Karar	Normal Dağılım	Hipotez Testi
Bulgaristan (n=5)	0,404	H ₀ red edilemez.	Evet	Parametrik (k>2, One Way ANOVA)
Romanya (n=5)	0,196	H ₀ red edilemez.	Evet	
Türkiye (n=5)	0,762	H ₀ red edilemez.	Evet	

Tablo 7. Ticaret Serbestliği ile Hipotez Testleri

Macaristan-Türkiye					
Dönem	p- değeri	Karar	Farklılık	Ortalamalar	Sonuç
1993- 2004	0,000	H ₀ red edilir.	Var	Macaristan:54,03 Türkiye:19,67	Macaristan'ın ortalaması Türkiye'ye göre daha yüksek
2005- 2012	0,000	H ₀ red edilir.	Var	Macaristan:81,83 Türkiye:23,33	Macaristan'ın ortalaması Türkiye'ye göre daha yüksek
Bulgaristan-Romanya-Türkiye					
Dönem	p- değeri	Karar	Farklılık	Ortalamalar	Sonuç
1993- 2007	0,000	H ₀ red edilir.	Var	Bulgaristan:53,84 Romanya:29,19 Türkiye:20,87	Bulgaristan'ın ortalaması diğer iki ülkeye göre daha yüksek
2008- 2012	0,000	H ₀ red edilir.	Var	Bulgaristan:59,204 Romanya:35,370 Türkiye: 23,928	Bulgaristan'ın ortalaması diğer iki ülkeye göre daha yüksek

SONUÇ

1990'lı yıllarla birlikte dünya genelinde izlenen ekonomi politikaları genel olarak liberalleşme kavramı etrafında şekillenmiştir. Küreselleşme süreciyle daha rekabet edebilir hale gelme isteği liberalleşmenin önemini artırmıştır. Nitekim, AB'nin Kopenhag kriterlerinde de liberalleşme öncelikli madde olarak yer almaktadır. Türkiye de 1990'lı yıllarla birlikte dünya konjonktürüne uygun olarak liberalleşme sürecine dahil olmuştur. Ancak ülkemizde özelleştirme faaliyetleri ve DYY'ler 2000'li yıllarla birlikte önemli ölçüde artış göstermiştir. Bu gelişme, AB tarafından her yıl düzenlenen ilerleme raporunda Türkiye'nin AB içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleri ile baş edebilme kapasitesinin yüksek olduğuna vurgusunda da görülmektedir. Liberalleşmenin dünya genelinde artan önemine binaen Türkiye için bir çalışma yapılmasının ilgili alana katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Çalışmada yapılan analizden elde edilen bulgulara dayalı olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır: i) *Özelleştirme, DYY ve ticaret serbestliğinin* düzeyinde sadece Türkiye ile değil söz konusu ülkeler arasında da farklılıklar bulunmaktadır. ii) Türkiye'de *özelleştirme* performansının olarak daha yüksek olduğu görülmüştür: Bulgaristan'ın üyelik öncesi dönemde özelleştirme ortalaması Türkiye ile benzerlik gösterirken, Romanya'nın ortalaması ise Türkiye'den daha düşüktür. Üyelik sonrası dönemde her iki ülkenin (Bulgaristan ve Romanya) özelleştirme ortalaması Türkiye'den daha düşüktür. Macaristan için ise, özelleştirme ortalaması üyelik öncesinde benzerlik gösterirken, üyelik sonrasında Türkiye'den daha düşüktür. iii) Üyelik sonrası dönemde Türkiye'de *DYY ortalaması* daha yüksektir: Üyelik öncesi dönemde Türkiye'nin DYY ortalaması, Bulgaristan, Romanya ile benzer, Macaristan'dan daha düşüktür. AB üyeliği sonrasında ise, Türkiye'nin DYY ortalaması diğer üç ülkeden daha yüksektir. iv) Türkiye'nin *ticaret serbestliği ortalaması* nispi olarak daha düşüktür: AB üyeliği öncesi ve sonrası her iki dönemde de Bulgaristan ve Macaristan'ın ticaret serbestliği ortalaması, Türkiye'den daha yüksektir. Yine iki dönemde Türkiye ve Romanya ortalamaları benzerdir.

Türkiye'de özelleştirme ve DYY'de görülen performansın nedenleri olarak, 2004 yılında AB'ye katılım için müzakere tarihinin alınması ve özelleştirmelerin artması yabancı sermayenin Türkiye'ye ilgisini artırmıştır. Özellikle kâr oranları yüksek iç piyasaya yönelik hizmet sektörlerine yoğun dış talep oluşmuştur. Ülkemiz son yıllarda DYY konusunda gelişme kaydetmesine rağmen, gelişmiş ekonomiler ve özellikle gelişmekte olan Asya ekonomilerinin seviyesine henüz ulaşamamıştır. Bu nedenle düşük performansın olduğu ticaret serbestliğinin geliştirilmesine ve DYY'ler için uygun ortam yaratılmasına yönelik ekonomik ve mali önlemler alınmadır.

Gelecek çalışmalarda, Türkiye'de DYY'leri arttırmaya ve ticaret serbestliğini geliştirmeye yönelik konuların tartışılması alana katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abderrezak, A. (2008). Foreign Direct Investment in the MENA Region: Is There a Colonisation Effect?. *The Journal of North African Studies* 13(2), 219-226.
- Adams, S., & Mengistu, B. (2008). Privatization, Governance and Economic Development in Developing Countries. *Journal of Developing Societies* 24(4), 415-438.
- Amerigi, O., & DeFeo, G. (2010). On The FDI Attracting Property of Privatization, Strathclyde. *Discussion Papers in Economics* No:10-07, 1-28.
- Atiyas, İ., & Oder, B. (2007). *Türkiye’de Özelleştirmenin Hukuk ve Ekonomisi*. Ankara: Tepav Yayınları.
- Aytemiz, S. K. (2006). Ticaretin Serbestleşmesi ve Türkiye İmalat Sanayinde Toplam Faktör Verimliliği. *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi* 7(2), 71-93.
- Baliamoune, M. N. (2002). *Assessing the Impact of One Aspect of Globalization on Economic Growth in Africa*. UNU/WIDER Discussion paper 91, World Institute for Development Economics Research, Helsinki: United Nations University.
- Bárcena, R., Carlos, J., Felibe, G., & Begona, M. (2001). *Mixed Oligopoly and Environmental Policy*. Biltoki Working Paper 2001.05, University of the Basque Country.
- Bitzenis, A. (2003). What Was Behind the Delay in the Bulgarian Privatization Process, Incentives and Barriers of Privatization as a Way of Foreign Entry. *Markets Finance and Trade* 39(5), 58-82.
- Bortolotti, B., Fantini, M., & Siniscalco, D. (2003). Privatisation around the World: Evidence from Panel Data. *Journal of Public Finance* 88, 305-332.
- Boubakri, N., Cosset, J.C., Debab, N., & Valery, P. (2013). Privatization and Globalization: An Empirical Analysis. *Journal of Banking & Finance*, 37, 1898-1914.
- Chudnovsky, D., Lopez, A., & Porta, F. (1997). Market or Policy Driven? The Foreign Direct Investment Boom in Argentina, *Oxford Development Studies*, 25(2), 173-188.
- Clausing, K. A., & Dorobantu, C. L. (2005). Re-Entering Europe: Does European Union Candidancy Boost Foreign Direct Investment?. *Economics of Transition* 13(1), 77-103.
- Çetin, M., & Seker, F. (2014). Ticari Açıklık ve Finansal Gelişmenin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi OECD Ülkeleri Üzerine Dinamik Panel Veri Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 28(1), 125-147.
- Debab, N. (2011). Globalization and Privatization: Two Faces One Coin. *International Research Journal of Finance and Economics* 74, 7-30.
- Dijkstra, B. R., Mathew A. J., & Mukherjee, A. (2015). Privatization in the Presence of Foreign Competition and Strategic Policies. *Journal of Economics* 114, 171-290.
- Dua, P., & Garg, R. (2015). Macroeconomic Determinants of Foreign Direct Investment: Evidence from India. *The Journal of Developing Areas* 49 (1), 133-155.
- Erçakar, M. E., & Karagöl, T. E. (2011). *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar*. www.setav.org , Erişim Tarihi 13.10.2015
- Estrin, S., Hanousek, J., Koçenda, E., & Svejnar, J. (2009). The Effects of Privatization and Ownership in Transition Economies. *Journal of Economic Literature* 47(3), 1–30.
- European Commission (2010). *Trade as A Driver of Prosperity*, SEC (2010) 1269, Brussels.
- European Commission (2015). *Commission Staff Working Document Turkey 2015*, Brussels.
- Greenaway, D., Morgan, W., & Wright, P. (2002), Trade Liberalisation and Growth in Developing Countries. *Journal of Development Economics* 67, 229–244.

- Grygorenko, G., & Lutz, S. (2007). Firm performance and privatization in Ukraine. *Econ Change* 40, 253-266.
- Guerin, S. S., & Manzcchi, S. (2009). Political Regime and FDI from Advanced to Emerging Countries. *Review World Economy* 145, 75-91.
- Gupta, N. (2005). Partial Privatization and Firm Performance. *The Journal of Finance* 15 (2), 987-1015.
- Hagemejer, J., & Tyrowicz, J. (2011). The Direct Effects of Privatization through Foreign Investment. *Eastern European Economics* 49(3), 89-111.
- Kakar, Z. K. & Khlj, B. K. (2011). Impact of FDI and Trade Openness on Economic Growth: A Comparative Study of Pakistan and Malaysia. *Theoretical and Applied Economics*, 11(564), 53-58.
- Kalkınma Bakanlığı (2004). Türkiye Ekonomisinde Kalkınma Stratejileri ve Sanayileşme (Dün-Bugün- Yarın), Ankara.
- Kikeri, S., & Kolo, A. (2005). *Privatization: Trends and Recent Developments*. World Bank Policy Research Working Paper 3765.
- Liargovas, P., & Konstantines, S. S. (2012). Foreign Direct Investment and Trade Openness: the Case of Developing Economies. *Social Indicators Research*, 106(2), 323-331.
- Matsumura, T., Matsushima, N., & Ishibashi, I. (2009). Privatization and Entries of Foreign Enterprises in a Differentiated Industry. *Journal of Economic* 98, 203-219.
- Merlevede, B., & Schoors, K. (2009). Privatisation and Foreign Direct Investment in 10 Transition Countries. *Post Communist Economies* 21(2), 143-156.
- Morelli, V. L. (2013). *European Union Enlargement: A Status Report on Turkey's Accession Negotiations*, CRS Report for Congress.
- Mukherjee, A., & Suetrong, K. (2009). Privatization, Strategic Foreign Direct Investment and Host- Country Welfare. *European Economic Review*, 53, 775-785.
- Naguib, R. I. (2012). The Effects of Privatization and Foreign Direct Investment on Economic Growth in Argentina. *The Journal of International Trade & Economic Development* 21(1), 51-82.
- Narsiah, S. (2002). Neoliberalism and Privatisation in South Africa. *GeoJournal*, 57, 3-13.
- Nurudeen, A., Wafure, O. G., & Auto, E. M. (2011). Determinants of Foreign Direct Investment: The Case of Nigeria. *The IUP Journal of Monetary Economics*, 9(3), 50-67.
- OECD (2002), *Foreign Direct Investment for Development*, Paris.
- Oğuzlar, A. (2007). *İstatistiksel Veri Analizi 1 SPSS ve MINITAB UYGULAMALI*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Oktayer, A. (2009). Türkiye'de Finansal Serbestleşme ve Derinleşme Süreci Üzerine Nitel Bir İnceleme. *Akademik İncelemeler* 4(1), 74-100.
- Parker, D., & Saal, D. (2003). *International Handbook on Privatization*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Parker, D., & Kirkpatrick, C. (2005). Privatisation in Developing Countries: A Review of the Evidence and the Policy Lessons. *The Journal of Development Studies* 41(4), 513-541.
- Pradhan, R. P. (2010). Trade Openness and Foreign Direct Investment in India: The Globalization Experience. *The IUP Journal of Applied Science* 16(3), 26-43.
- Privatization Barometer (2012), The PB Report, Milano.
- Privatization Barometer (2015), The PB Report, Milano.
- Sader, F. (1995). Privatizing Public Enterprises and Foreign Investment in Developing Countries, 1988-93. *Occasional Paper*, Washington DC : 5, IFC and World Bank.

- Sakyi, D., Comodore, R., & Opolu, E. O. (2015). Foreign Direct Investment, Trade Openness and Economic Growth in Ghana: An Empirical Investigation. *Journal of African Business* 16(1-2), 1-15.
- Seyoum, M., Wu, R., & Lin, J. (2014). Foreign Direct Investment and Trade Openness in Sub-Saharan Economies: A Panel Data Granger Causality Analysis. *South African Journal of Economics* 82(3), 402-421.
- Singh, A. (2005). FDI, *Globalization and Economic Development: Towards Reforming National and International Rules of the Game*, ESRC Centre for Business Research University of Cambridge, Working Paper No:304.
- Şimşek, M., & Behdioğlu, S. (2006). Türkiye’de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Uygulamalı Bir Çalışma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 20(2), 47-65.
- Tarı, R., & Bıdırdı, H. (2009). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Temel Belirleyicileri: 1990-2006 Dönemine İlişkin Ekonometrik Analiz. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24, 252-267.
- Türk, Y. Z. (2014). *Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarının Analizi*, Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayın No: 2885.
- TCMB (2002). *Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri*, Ankara.
- UNCTAD (2014), *World Investment Reports*, Newyork and Geneva.
- UNCTAD (2015), *World Investment Reports*, Newyork and Geneva.
- Wang, C. C., & Chiou, J. R. (2010). Privatization Import Tariff, and Strategic Foreign Direct Investment, *Taipei International Conference on Growth, Trade and Dynamics*, Taipei, Taiwan.
- Wang, L. F.S., & Chen, T. L. (2011). Mixed Oligopoly, Optimal Privatization, and Foreign Penetration. *Economic Modelling* 28, 1465–1470.
- www.ekonomi.gov.tr Erişim Tarihi: 11.10.2015.
- www.ec.europa.eu Erişim Tarihi: 08.08.2015.
- www.oib.gov.tr Erişim Tarihi: 15 Kasım 2015.
- www.privatizationbarometer.net: Erişim Tarihi: 01.09.2014.
- www.unctad.org Erişim Tarihi: 03.11.2015.
- www.invest.gov.tr Erişim Tarihi: 06.11.2015.
- YASED (2011), *Investment Environment in Turkey*, İstanbul.
- Zhao, S. (2013). Privatization, FDI Inflow and Economic Growth: Evidence from China’s Provinces, 1978–2008. *Applied Economics*, 45, 2127–2139.